

SMANJENJE ILI POVEĆANJE STANOVNIŠTVA? PRVI REZULTATI POPISA 2002. U CENTRALNOJ SRBIJI I VOJVODINI

Goran PENEV* i Radoslav STEVANOVIĆ*

Prvi popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 21. veku je, prema saveznim i republičkim zakonima iz 1999. odnosno 2000. godine, bilo predviđeno da se obavi aprila 2001. godine. Popis je planiran kao redovan, jer je prethodni sproveden 1991. godine. Međutim, najpre su nadležni državni organi Crne Gore, a kasnije i Srbije doneli odluku da se Popis odloži za godinu dana. Obrazloženja su bila različita, ali je očigledno da su pravi razlozi bili političke prirode. Neposredno pred novoodređeni termin održavanja Popisa, u martu 2002. godine, Crna Gora ponovo odlaže njegovo sprovođenje, dok Srbija ostaje pri odluci da se on ipak sprovede, ali samo na teritoriji Centralne Srbije i Vojvodine. Tako je, u tom delu zemlje, između 1. i 15. 2002. godine¹ održan Popis stanovništva, domaćinstava i stanova sa stanjem na dan 31. marta 2002. godine u 24:00. Treba naglasiti da je to jedini, od modernih popisa jugoslovenskog stanovništva, koji nije održan na kompletnoj teritoriji zemlje. Naime, on nije sproveden u Crnoj Gori, kao ni na Kosovu i Metohiji, gde bi, prema zakonu, trebalo da se izvrši nakon prestanka mandata UNMIK-a.

U sprovođenju ovogodišnjeg popisa stanovništva direktno je bilo uključeno oko 45000 učesnika (popisivači, kontrolori, instruktori, kao i brojni stalni saradnici statističkih zavoda). Popis 2002. bi trebalo da košta oko 18 miliona evra ili oko 2,25 evra (oko 140 dinara) po stanovniku.² Od ukupnih sredstava, oko 95% će biti obezbeđeno republičkim, a oko 5% saveznim budžetom. Ukupna planirana sredstva su dvostruko manja od sredstava koja su utrošena za Popis 1991.

* Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd.

¹ U opštinama Bujanovac, Medvedja i Preševo rok za sprovođenje popisa je produžen do 25. aprila 2002, ali samo za interno raseljena lica sa stalnim mestom boravka u tim opštinama, a koja su se 31. marta 2002. nalazila na teritoriji Kosova i Metohije.

² U ovu sumu su uključeni troškovi pripreme popisa, njegovo neposredno sprovođenje, obrada podataka i njihovo objavljivanje, kao i svi ostali troškovi vezani za izvršenje popisa (npr. nabavka opreme, štampanje popisnica i drugo).

Jugoslovenski popisi u 20. veku

Na teritoriji sadašnje SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) u 20. veku je sprovedeno ukupno 8 popisa. Prvi je održan 1921. godine, a poslednji 1991. godine. Kako je jugoslovenska statistika usvojila praksu da se popisi sprovode svakih 10 godina, drugi popis je održan 1931, a treći je bio predviđen za 1941. Zbog izbijanja Drugog svetskog rata taj popis nikada nije održan.

Nakon završetka rata doneta je odluka o sprovođenju vanrednog popisa stanovništva (1948) kako bi mogle da se sagledaju osnovne demografske karakteristike zemlje nakon ogromnih promena koje su se desile tokom četrdesetih godina, a koje su bitno uticale na dinamiku stanovništva (veliki direktni i indirektni demografski gubici, masovna iseljavanja iz zemlje, kolonizacija pojedinih područja). Takođe, bilo je potrebno da se u što kraćem roku prikupе podaci o nastalim gubicima usled ratnih razaranja, kako bi se podnošenje jugoslovenskih zahteva za naknadu ratne štete zasnivalo na objektivnoj statističkoj dokumentaciji. S obzirom na osnovni cilj popisa, 1948. godine je usvojen prilično redukovан spisak pitanja.

Naredni popis je održan pet godina kasnije (1953). Svi sledeći su održavani prve decenijske godine (1961, 1971, 1981. i 1991. godine).

U 20. veku svi popisi su sprovedeni na celokupnoj tadašnjoj teritoriji zemlje. Što se tiče obuhvata, on je bio gotovo 100%. Jedini izuzetak je Popis iz 1991. kada je ostvaren najslabiji obuhvat. Tada je popisano oko 85% ukupnog stanovništva zemlje zbog toga što je na Kosovu i Metohiji i u nekim opštinama Centralne Srbije (Bujanovac i Preševo) Popis bojkotovан od strane gotovo celokupnog stanovništva albanske nacionalne pripadnosti.

Nekoliko metodoloških napomena

Sam po sebi, ovogodišnji popis stanovništva je od izuzetne važnosti ne samo kao prvi popis u 21. veku već i kao svojevrsni, prvenstveno demografski inventar zemlje koja je u proteklom međupopisnom periodu pretrpela korenite promene, u društveno-ekonomskom, političkom, ali i demografskom pogledu.

Popisom iz 2002. godine su prikupljeni podaci o stanovništvu, domaćinstvima i stanovima. Što se tiče stanovništva, popisom su obuhvaćeni svi državljani SR Jugoslavije, strani državljani i lica bez državljanstva sa stalnim prebivalištem u SRJ ili konkretnije sa prebivalištem u centralnoj

Srbiji i Vojvodini (bez obzira da li se u momentu popisa nalaze u zemlji ili u inostranstvu). Popisom su, takodje, obuhvaćena i sva lica koja su izbegla iz bivših jugoslovenkih republika kao i interno raseljena lica sa Kosova i Metohije, a koja su se kritičnog momenta našla na teritoriji gde je sprovedjen popis. Najzad, popisom su obuhvaćeni i svi državljani SRJ, strani državljani i lica bez državljanstva sa prebivalištem u inostranstvu, a koja su se u kritičnom momentu popisa (31. marta 2002. u 24:00) našla na teritoriji SR Jugoslavije. Prema tome, bilo je planirano da budu popisana sva lica u zemlji i sva lica na tzv. privremenom radu i boravku u inostranstvu, bez obzira na dužinu boravka van zemlje. Jedini izuzetak se odnosi na diplomatske predstavnike. Naime, nije trebalo popisati diplomatsko osoblje stranih diplomatsko-konzularnih predstavništava u SRJ i članove njihovih domaćinstava.

Najvažnija metodološka promena u odnosu na ranije popise se odnosi na koncept stalnog ili ukupnog stanovništva. Prema usvojenoj metodologiji za sprovođenje Popisa 2002, u pogledu iskazivanja ukupnog stanovništva prihvaćene su međunarodne preporuke. To znači da će u konačnim rezultatima popisa u ukupno stanovništvo zemlje biti uključene sledeće kategorije lica: jugoslovensko stanovništvo u zemlji, jugoslovenski državljani koji su na privremenom radu ili boravku u inostranstvu kraće od godinu dana, strani državljani i lica bez državljanstva koja borave u SRJ najmanje godinu dana i izbeglice sa mestom boravka u SRJ (bez obzira na državljanstvo). Popisom su obuhvaćena i interno raseljena lica s Kosova i Metohije koja su se u trenutku popisa nalazila na teritoriji Centralne Srbije i Vojvodine, ali ona neće biti iskazana u ukupnom stanovništvu ova dva područja Republike, već će u rezultatima Popisa biti iskazana kao posebna, izdvojena, kategorija. Poredjenja radi, treba istaći da su prema metodološkim uputstvima ranijih popisa (1971, 1981. i 1991) u ukupno stanovništvo uključivana i sva lica na privremenom radu u inostranstvu bez obzira na dužinu boravka van zemlje, ali su isključivane izbeglice (njih je, istina, u vreme sprovođenja ranijih popisa bilo zanemarljivo malo).

Popisom su obuhvaćena sva porodična i samačka domaćinstva stalno nastanjena na teritoriji SR Jugoslavije (Centralne Srbije i Vojvodine), kao i domaćinstva koja se u momentu popisa zateknu u inostranstvu. Popisana su i sva kolektivna domaćinstva (lica smeštena u ustanovama za trajno zbrinjavanje dece i odraslih, zatim lica u manastirima-samostanima i lica na lečenju u bolnicama za smeštaj neizlečivih bolesnika). Popisom su prikupljeni i podaci o poljoprivrednim fondovima domaćinstava koja imaju poljoprivredno gazdinstvo.

Popisani su i svi stanovi, bez obzira da li se koriste za stalno ili privremeno stanovanje ("vikendice") ili su nenastanjeni. Takođe su popisane i druge prostorije koje nisu namenski sagrađene kao stan, ali su u vreme popisa korišćene za stanovanje.

Prvi rezultati popisa stanovništva 2002.

Manje od mesec dana nakon završetka rada na terenu, Republički zavod statistiku Srbije je u svom saopštenju od 15. maja 2002. godine objavio prve rezultate Popisa 2002. U Saopštenju su objavljeni rezultati o ukupnom stanovništvu u zemlji, broju domaćinstava i stanova, kao i broju stoke i živine po opštinama Centralne Srbije i Vojvodine. Radi uporedivosti, u *Saopštenju* su prikazani i podaci o ukupnom stanovništvu u zemlji u vreme popisa iz 1991. godine.

Juna 2002, u *Biltenu* koji su zajednički izdali Savezni zavod za statistiku i Republički zavod za statistiku Srbije, objavljeni su i popisni podaci o ukupnom stanovništvu po naseljima, kao i o broju jugoslovenskih građana na radu-boravku u inostranstvu po opštinama.

Do sada objavljeni podaci (tzv. prvi rezultati) se neće bitnije razlikovati od konačnih do kojih će se doći posle obavljanja svih predviđenih kontrola. Međutim, treba imati u vidu da će prilikom objavljivanja konačnih rezultata u ukupno stanovništvo biti uključena i lica na privremenom radu i boravku u inostranstvu koja su odsutna iz zemlje manje od godinu dana. Takođe, u prezentovanim podacima nisu uključena interno raseljena lica sa Kosova i Metohije koja su se u vreme popisa nalazila na teritoriji centralne Srbije i Vojvodine.

U ovom radu će isključivo biti dat osvrt na rezultate popisa stanovništva koji, uostalom, i imaju najveći značaj. Što se tiče podataka o domaćinstvima oni su praktično neuporedivi sa objavljenim podacima o ukupnom stanovništvu (različit koncept ukupnog stanovništva), tako da će njihova analiza ovog puta biti izostavljena.

Prema prvim rezultatima Popisa, dana 31. marta 2002. godine, u Centralnoj Srbiji je živelo 5454950 lica, a u Vojvodini 2024487. Istovremeno, na privremenom radu, odnosno boravku u inostranstvu (bez obzira na dužinu boravka) je bilo ukupno 328795 stanovnika Centralne Srbije i 67148 stanovnika Vojvodine.

U odnosu na stanje u vreme prethodnog popisa broj stanovnika (u zemlji) Centralne Srbije je smanjen za 127,7 hiljada ili za 2,3%, dok je broj stanovnika Vojvodine povećan za 58,1 hiljadu (3,0%). Što se tiče lica na tzv. privremenom boravku u inostranstvu, njihov broj je, u odnosu na 1991. znatno uvećan, i to za 102,5 hiljade (45,3%) u Centralnoj Srbiji, odnosno za 19,6 hiljada (41,3%) u Vojvodini. Ukoliko se posmatra ukupno stanovništvo (u zemlji i inostranstvu), u Centralnoj Srbiji je ono iznosilo 5783745, a u Vojvodini 2091635. To znači da je u Centralnoj Srbiji ukupno smanjenje iznosilo 25,2 hiljade, a u Vojvodini ukupno povećanje 77,7 hiljada.

Tabela 1.

Kretanje ukupnog stanovništva Centralne Srbije i Vojvodine, 1981-2002.

	Centralna Srbija			Vojvodina		
	1981	1991	2002	1981	1991	2002
	Popisano stanovništvo					
Svega	5694464	5808906	5783127	2034782	2013889	2091635
U zemlji	5491043	5582611	5454333	1969191	1966367	2024487
U inostranstvu	203421	226295	328794	65591	47522	67148
	1981-1991	1991-2002	1981-1991	1991-2002		
	Porast u medjupopisnom periodu					
Svega	114442	-25779	-20893	77746		
U zemlji	91568	-128278	-2824	58120		
U inostranstvu	22874	102499	-18069	19626		
	Indeks porasta (prethodni popis=100)					
Svega	1020	996	990	1039		
U zemlji	1017	977	999	1030		
U inostranstvu	1112	1453	725	1413		

Prvi rezultati Popisa 2002. ukazuju, pre svega, na činjenicu da je u poslednjem medjupopisnom periodu bitno povećan značaj koji ima migraciona komponenta za kretanje ukupnog stanovništva Srbije. Naime, prema podacima tekuće vitalne statistike i procenama za 2002. godinu, između 1991. i 2002. godine na oba posmatrana područja zabeležen negativan prirodni priraštaj (oko -90 hiljada u Centralnoj Srbiji, odnosno -85 hiljada u Vojvodini). Prema tome, kako je u Centralnoj Srbiji apsolutno smanjenje veće od negativnog prirodnog priraštaja proizlazi da je na tom području ostvaren negativan migracioni saldo (veći broj odseljenih nego doseljenih) od ukupno 38 hiljada lica. U Vojvodini je situacija sasvim suprotna - i pored negativnog prirodnog priraštaja zabeleženo je povećanje stanovništva, što znači da je ostvaren pozitivan migracioni saldo (manji broj odseljenih nego doseljenih) za preko 143 hiljade lica. S tim u vezi mora se voditi računa da je tokom 1990-ih godina na ova dva područja Srbije došlo

ukupno oko 700 hiljada izbeglica (oko 400 hiljada u Centralnoj Srbiji i oko 300 hiljada u Vojvodini), a da je 1999. godine sa Kosova i Metohije pristiglo preko 200 hiljada tzv. interno raseljenih lica. Kako je najveći broj izbeglih ostao u Srbiji, pretpostavlja se da je 2002. godine popisano od 400 do 480 hiljada lica (bez obzira da li i dalje imaju izbeglički status ili ne), a koja su došla iz drugih bivših jugoslovenih republika (najviše iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine).³ Ujedno, značajan broj, pre svega, Srba, Crnogoraca i Roma koji je protekle decenije napustio Kosovo i Metohiju, stalno se nastanio u Srbiji, uglavnom u njenom središnjem delu, pa nije ni popisao kao interno raseljena lica.

Na osnovu dosad objavljenih rezultata, a imajući u vidu i prethodne napomene, može se zaključiti da u Centralnoj Srbiji i Vojvodini ne samo da je došlo nekoliko stotina hiljada lica, već da je, takodje, nekoliko stotina hiljada lica napustilo ova područja (između 350 i 460 hiljada). Za oko 122 hiljade lica (102 iz Centralne Srbije i 20 hiljada iz Vojvodine) se zna da su novoootišli radnici na privremnom radu u inostranstvu ili kod njih pristigli članovi domaćinstva. Međutim, ostaje za sada nepoznato gde je otišlo još od oko 190 do 260 hiljada lica iz Centralne Srbije i još najmanje 40 do 80 hiljada iz Vojvodine. To su, najverovatnije, iseljenici koji nisu obuhvaćeni popisom, zbog toga što više nisu jugoslovenski državljani, ili zato što verovatno smatraju da su trajno napustili zemlju pa se stoga nisu ni odazvali pozivu da budu popisani. Naravno, ostaje još jedna mogućnost, a to je da nekoliko stotina hiljada lica iz organizacionih ili drugih razloga nije obuhvaćeno popisom. Ipak, tako značajan neobuhvat je malo verovatan. Za konačan odgovor, ipak, treba sačekati rezultate analize uzorka koji služi za kontrolu obuhvata jedinica Popisa, kao i konačne popisne rezultate Popisa. Međutim, prvi rezultati kontrole obuhvata Popisa (za stanovništvo u zemlji) upućuju da je 2002. godine broj lica koji je popisao za oko 1,6% ili oko 122 hiljade manji od broja lica koje je trebalo popisati (Melovski-Trpinac i dr., 2002). Može se oceniti da je u Popisu 2002. nepobuhvat bio u prihvatljivim granicama, i manji nego u većini evropskih zemalja. Takodje, ukoliko se obuhvat u 2002. godini poredi sa obuhvatom u vreme prethodnog popisa (i to samo za područja Centralne Srbije i Vojvodine), tada su, u tom pogledu, rezultati najnovijeg Popisa bolji nego onog iz 1991. godine.

Na osnovu prvih rezultata može se zaključiti da je između poslednja dva popisa, u odnosu na prethodni međupopisni period (1981-1991), situacija u pogledu kretanja ukupnog stanovništva dijametralno suprotna. Naime, od 1981. do 1991. godine broj stanovnika Centralne Srbije je povećan (+114,4

³ Prema najnovijim podacima od ukupnog broja izbeglica koje su u Srbiju došle iz Hrvatske u tu državu se vratilo oko 12%, dok se udeo povratnika u Bosnu i Hercegovinu kreće oko 40%.

hiljade, od toga u zemlji za 91,6 hiljada), a Vojvodine smanjen (-20,9 hiljada, odnosno -2,8 hiljada u zemlji).

Na negativne tendencije u kretanju ukupnog stanovništva ukazuju i podaci koji se odnose na niže teritorijalno-administrativne jedinice (opštine i naselja). Prema prvim rezultatima, u ogromnoj većini opština i naselja je Popisom iz 2002. godine zabeleženo smanjivanje stanovništva u odnosu na stanje iz 1991. (tabele 2 i 4). Od ukupno 161 opštine, do smanjenja stanovništva u zemlji je došlo u 120, dok je porast zabeležen u svega 41 opštini. Opštine sa pozitivnim populacionim rastom se, uglavnom, nalaze na teritoriji Vojvodine (19) i gotovo isključivo u Južno-bačkom i Sremskom okrugu, kao i na administrativnom području Grada Beograda (9) (karta 2). To su po pravilu opštine sa relativno velikim udelom izbeglica i interno raseljenih lica. U većini opština (25) u kojima je došlo do povećanja broja stanovnika, ostvarena je niska stopa rasta (ispod 5 promila godišnje). U ostalim opštinama stopa rasta je bila umerena (8 opština sa prosečnom godišnjom stopom rasta između 5 i 10 promila) ili relativno visoka (preko 10 promila). Najveća stopa rasta je zabeležena u opštini Stara Pazova (17,6 promila godišnje). U toj opštini je 2002. godine u odnosu na 1991. broj stanovnika veći za 11,8 hiljada ili za 21%. Do porasta je isključivo došlo zbog značajnog doseljavanja (prirodni priraštaj je negativan) i to, pre svega, izbeglica.

Opštine sa negativnim stopama rasta stanovništva se u najvećem broju nalaze u Centralnoj Srbiji (94), dok ih je u Vojvodini znatno manje (26). Može se reći da je, teritorijalno posmatrano, depopulacija u Centralnoj Srbiji zahvatila njen najveći deo (izuzetak su područje Grada Beograda, neke opštine na granici sa Bosnom i Hercegovinom i uglavnom nekoliko većih opština - Vranje, Niš, Čačak, Valjevo). U Vojvodini je smanjenje stanovništva, pre svega, prisutno na severu Bačke i u Banatu. Što se tiče stanovništva u inostranstvu, povećanje njegovog broja na opštinskom nivou predstavlja gotovo opštu pojavu (karta 3). Naime, broj naših građana na radu/boravku u inostranstvu je povećan u čak 149 opština (smanjenje je registrovano u svega 15, od kojih su 3 u Vojvodini i 12 u Centralnoj Srbiji). Teritorijalno posmatrano, najveće povećanje broja naših građana van zemlje je registrovano u opštinama sa značajnim udelom stanovništva albanske i muslimanske (bošnjačke) nacionalnosti. U čak deset opština - u koje spadaju i, na primer, opštine Novi Pazar, Sjenica, Tutin, Prijepolje, Priboj, kao i Bujanovac i Pereševo - broj stanovnika, koji su se u vreme popisa nalazili na radu/boravku u inostranstvu, je u odnosu na stanje iz 1991. više nego utrostručen.

Tabela 2.
Ukupno stanovništvo u zemlji i inostranstvu 1991. i 2002.
(prvi rezultati popisa) po opštinama

Okrug/opština	1991			2002			Povećanje/smanjenje stanovništva			Prosečne godišnje stope rasta (%)		
	svoga	u zemlji	u inostr.	svoga	u zemlji	u inostr.	svoga	u zemlji	u inostr.	svoga	u zemlji	u inostr.
<i>Centralna Srbija</i>	5808906	5582611	226295	5783745	5454950	328795	-25161	-127661	102500	-0,4	-2,1	34,5
<i>Vojvodina</i>	2013889	1966367	47522	2091635	2024487	67148	77746	58120	19626	3,4	2,7	31,9
<i>Grad Beograd</i>	1602226	1548275	53951	1635358	1574050	61308	33132	25775	7357	1,9	1,5	11,7
<i>Vojvodina</i>												
Ada	21506	21083	423	19724	18972	752	-1782	-2111	329	-7,8	-9,5	53,7
Alibunar	26535	24781	1754	25442	22856	2586	-1093	-1925	832	-3,8	-7,3	35,9
Apatin	32999	31784	1215	34015	32793	1222	1016	1009	7	2,8	2,8	0,5
Bač	17249	16520	729	17062	16101	961	-187	-419	232	-1,0	-2,3	25,4
Bačka Palanka	58835	58005	830	62111	60938	1173	3276	2933	343	4,9	4,5	31,9
Bačka Topola	40473	39943	530	38991	38179	812	-1482	-1764	282	-3,4	-4,1	39,5
Bački Petrovac	15662	15268	394	15246	14649	597	-416	-619	203	-2,4	-3,8	38,5
Bečej	42685	42080	605	41866	40877	989	-819	-1203	384	-1,8	-2,6	45,7
Bela Crkva	23707	21518	2189	22856	20275	2581	-851	-1243	392	-3,3	-5,4	15,1
Beočin	14848	14677	171	16399	16029	370	1551	1352	199	9,1	8,0	72,7
Vršac	58228	54256	3972	57994	53751	4243	-234	-505	271	-0,4	-0,8	6,0
Vrbas	46405	45766	639	46417	45839	578	12	73	-61	0,0	0,1	-9,1
Indjija	44185	42768	1417	51281	49510	1771	7096	6742	354	13,6	13,4	20,5
Irig	11696	11544	152	12661	12294	367	965	750	215	7,2	5,7	83,4
Zrenjanin	136778	133964	2814	134900	131509	3391	-1878	-2455	577	-1,3	-1,7	17,1
Žabalj	25823	25371	452	28328	27418	910	2505	2047	458	8,5	7,1	65,7
Žitište	22811	21873	938	21478	20144	1334	-1333	-1729	396	-5,5	-7,5	32,5
Kanjiža	30668	30090	578	28404	27440	964	-2264	-2650	386	-6,9	-8,3	47,6
Kikinda	69743	69049	694	68111	66800	1311	-1632	-2249	617	-2,2	-3,0	59,5
Kovačica	30469	29687	782	28930	27860	1070	-1539	-1827	288	-4,7	-5,8	28,9
Kovin	38263	36775	1488	38941	36661	2280	678	-114	792	1,6	-0,3	39,6
Kula	49311	48512	799	49496	48306	1190	185	-206	391	0,3	-0,4	36,9
Mali Idjoš	14394	14118	276	13919	13476	443	-475	-642	167	-3,0	-4,2	44,0
Nova Crnja	14538	14230	308	12886	12661	225	-1652	-1569	-83	-10,9	-10,6	-28,1
Novi Bečej	28788	28375	413	27416	26881	535	-1372	-1494	122	-4,4	-4,9	23,8
Novi Kneževac	13816	13575	241	13335	12952	383	-481	-623	142	-3,2	-4,3	43,0
Novi Sad	265464	260711	4753	305204	298139	7065	39740	37428	2312	12,8	12,3	36,7
Odžaci	37501	36137	1364	36532	35474	1058	-969	-663	-306	-2,4	-1,7	-22,8
Opovo	11384	11270	114	11217	10938	279	-167	-332	165	-1,3	-2,7	84,8
Pančevo	125261	122287	2974	130902	126069	4833	5641	3782	1859	4,0	2,8	45,1
Pećinci	20077	19847	230	21855	21472	383	1778	1625	153	7,7	7,2	47,5
Plandište	14581	13747	834	14403	13355	1048	-178	-392	214	-1,1	-2,6	21,0
Ruma	55087	53711	1376	62483	59858	2625	7396	6147	1249	11,5	9,9	60,5
Sečanj	18438	17809	629	17026	16298	728	-1412	-1511	99	-7,2	-8,0	13,4
Senta	28779	28447	332	26427	25619	808	-2352	-2828	476	-7,7	-9,5	84,2
Sombor	96105	93939	2166	99391	96669	2722	3286	2730	556	3,1	2,6	21,0
Srbobran	17365	17162	203	18088	17786	302	723	624	99	3,7	3,3	36,8
Sremska Mitrovica	85328	83465	1863	88269	85605	2664	2941	2140	801	3,1	2,3	33,0

Smanjenje ili povećanje stanovništva? Prvi rezultati Popisa 2002. 113

Ukupno stanovništvo u zemlji i inostranstvu 1991. i 2002. (prvi rezultati popisa) po opštinama (nastavak)												
Okrug/opština	1991			2001			Povećanje/smanjenje stanovništva			Prosečne godišnje stope rasta (%)		
	svega	u zemlji	u inostr.	svega	u zemlji	u inostr.	svega	u zemlji	u inostr.	svega	u zemlji	u inostr.
Sremski Karlovci	7534	7397	137	9051	8839	212	1517	1442	75	16,8	16,3	40,5
Stara Pazova	57291	55753	1538	70045	67544	2501	12754	11791	963	18,4	17,6	45,2
Subotica	150534	148226	2308	151639	147758	3881	1105	-468	1573	0,7	-0,3	48,4
Temerin	24939	24363	576	29124	28201	923	4185	3838	347	14,2	13,4	43,8
Titel	16218	15865	353	17524	16936	588	1306	1071	235	7,1	6,0	47,5
Čoka	15271	15107	164	14051	13835	216	-1220	-1272	52	-7,5	-8,0	25,4
Šid	36317	35512	805	40195	38921	1274	3878	3409	469	9,3	8,4	42,6
<i>Centralna Srbija</i>												
Aleksandrovac	33215	31674	1541	31311	29410	1901	-1904	-2264	360	-5,4	-6,7	19,3
Aleksinac	63844	61968	1876	59826	57561	2265	-4018	-4407	389	-5,9	-6,7	17,3
Arandjelovac	47618	46324	1294	50018	48071	1947	2400	1747	653	4,5	3,4	37,8
Arilje	20335	20090	245	20407	20221	186	72	131	-59	0,3	0,6	-24,7
Babušnica	19333	19145	188	15710	15570	140	-3623	-3575	-48	-18,7	-18,6	-26,4
Bajina Bašta	29747	29162	585	29900	29049	851	153	-113	266	0,5	-0,4	34,7
Batočina	13459	12580	879	13200	12195	1005	-259	-385	126	-1,8	-2,8	12,3
Bela Palanka	16447	16343	104	14488	14399	89	-1959	-1944	-15	-11,5	-11,4	-14,1
Beog.-Barajevo	21647	20795	852	25595	24436	1159	3948	3641	307	15,3	14,8	28,4
Beog.-Voždovac	161376	155922	5454	157813	151746	6067	-3563	-4176	613	-2,0	-2,5	9,7
Beog.-Vračar	69680	67199	2481	61032	57934	3098	-8648	-9265	617	-12,0	-13,4	20,4
Beog.-Grocka	69448	65516	3932	80131	75376	4755	10683	9860	823	13,1	12,8	17,4
Beog.-Zvezdara	140483	135334	5149	137478	132352	5126	-3005	-2982	-23	-2,0	-2,0	-0,4
Beog.-Zemun	181692	175816	5876	198097	191938	6159	16405	16122	283	7,9	8,0	4,3
Beog.-Lazarevac	58882	57770	1112	60101	58474	1627	1219	704	515	1,9	1,1	35,2
Beog.-Mladenovac	56389	54393	1996	55079	52394	2685	-1310	-1999	689	-2,1	-3,4	27,3
Beog.-N. Beograd	224424	218105	6319	225208	217180	8028	784	-925	1709	0,3	-0,4	22,0
Beog.-Obrenovac	70234	67420	2814	74079	70974	3105	3845	3554	291	4,9	4,7	9,0
Beog.-Palilula	156587	149899	6688	160274	155575	4699	3687	5676	-1989	2,1	3,4	-31,6
Beog.-Rakovica	97752	96128	1624	102117	98935	3182	4365	2807	1558	4,0	2,6	63,1
Beog.-Sav. Venac	47682	45835	1847	44363	42483	1880	-3319	-3352	33	-6,5	-6,9	1,6
Beog.-Sopot	20527	19933	594	21197	20356	841	670	423	247	2,9	1,9	32,1
Beog.-Stari grad	70791	68297	2494	58661	55541	3120	-12130	-12756	626	-16,9	-18,6	20,6
Beog.-Čukarica	154632	149913	4719	174133	168356	5777	19501	18443	1058	10,9	10,6	18,6
Blace	15709	15179	530	14325	13789	536	-1384	-1390	6	-8,3	-8,7	1,0
Bogatić	34438	33294	1144	34729	32918	1811	291	-376	667	0,8	-1,0	42,6
Bojnik	14498	14309	189	13460	13103	357	-1038	-1206	168	-6,7	-8,0	59,5
Boljevac	19384	18282	1102	17240	15735	1505	-2144	-2547	403	-10,6	-13,5	28,7
Bor	59900	59330	570	57107	55739	1368	-2793	-3591	798	-4,3	-5,7	82,8
Bosilegrad	11644	11593	51	10063	9850	213	-1581	-1743	162	-13,2	-14,7	138,8
Brus	21331	20654	677	19598	18758	840	-1733	-1896	163	-7,7	-8,7	19,8
Bujanovac	49238	46740	2498	53860	43494	10366	4622	-3246	7868	8,2	-6,5	138,1
Valjevo	98226	96361	1865	99045	96542	2503	819	181	638	0,8	0,2	27,1
Varvarin	23821	21681	2140	23281	20066	3215	-540	-1615	1075	-2,1	-7,0	37,7
Velika Plana	51150	46880	4270	49733	44504	5229	-1417	-2376	959	-2,6	-4,7	18,6
Veliko Gradište	27174	22431	4743	26439	20623	5816	-735	-1808	1073	-2,5	-7,6	18,7

Ukupno stanovništvo u zemlji i inostranstvu 1991. i 2002. (prvi rezultati popisa) po opštinama (nastavak)												
Okrug/opština	1991			2001			Povećanje/smanjenje stanovništva			Prosečne godišnje stope rasta (%)		
	svoga	u zemlji	u inostr.	svoga	u zemlji	u inostr.	svoga	u zemlji	u inostr.	svoga	u zemlji	u inostr.
Vladičin Han	25255	24985	270	24676	23652	1024	-579	-1333	754	-2,1	-5,0	128,8
Vladimirci	23335	21806	1529	22102	20293	1809	-1233	-1513	280	-4,9	-6,5	15,4
Vlasotince	34302	33985	317	33698	33308	390	-604	-677	73	-1,6	-1,8	19,0
Vranje	86518	85423	1095	89184	87155	2029	2666	1732	934	2,8	1,8	57,7
Vrnjačka Banja	25875	25203	672	27564	26445	1119	1689	1242	447	5,8	4,4	47,4
Despotovac	33869	27649	6220	32848	25513	7335	-1021	-2136	1115	-2,8	-7,3	15,1
Dimitrovgrad	13488	13320	168	11871	11722	149	-1617	-1598	-19	-11,5	-11,6	-10,9
Doljevac	20662	20211	451	20000	19529	471	-662	-682	20	-3,0	-3,1	4,0
Gadžin Han	12990	12632	358	10615	10419	196	-2375	-2213	-162	-18,2	-17,4	-53,3
Golubac	12513	10614	1899	12039	9873	2166	-474	-741	267	-3,5	-6,6	12,0
Gornji Milanovac	50087	49340	747	48388	47588	800	-1699	-1752	53	-3,1	-3,3	6,3
Ivanjica	36686	36349	337	35722	35297	425	-964	-1052	88	-2,4	-2,7	21,3
Jagodina	77226	73110	4116	76117	70773	5344	-1109	-2337	1228	-1,3	-2,9	24,0
Zaječar	72763	70862	1901	69036	65837	3199	-3727	-5025	1298	-4,8	-6,7	48,5
Žabari	19347	14975	4372	18197	13005	5192	-1150	-1970	820	-5,6	-12,7	15,7
Žagubica	17777	16473	1304	16884	14752	2132	-893	-1721	828	-4,7	-10,0	45,7
Žitoradja	19545	19188	357	18735	18182	553	-810	-1006	196	-3,8	-4,9	40,6
Kladovo	31881	25835	6046	31167	23622	7545	-714	-2213	1499	-2,1	-8,1	20,3
Knić	18724	18163	561	16342	16020	322	-2382	-2143	-239	-12,3	-11,3	-49,2
Knjaževac	44036	43497	539	37936	37015	921	-6100	-6482	382	-13,5	-14,6	49,9
Koceljeva	17064	16532	532	16570	15556	1014	-494	-976	482	-2,7	-5,5	60,4
Kosjerić	15478	15213	265	14218	13975	243	-1260	-1238	-22	-7,7	-7,7	-7,8
Kragujevac	180084	176354	3730	180252	175182	5070	168	-1172	1340	0,1	-0,6	28,3
Kraljevo	125772	122608	3164	126629	122035	4594	857	-573	1430	0,6	-0,4	34,5
Kruševac	138111	133451	4660	137459	131102	6357	-652	-2349	1697	-0,4	-1,6	28,6
Krupanj	21879	21563	316	20584	20123	461	-1295	-1440	145	-5,5	-6,3	34,9
Kučevo	25649	21168	4481	24839	18639	6200	-810	-2529	1719	-2,9	-11,5	30,0
Kuršumlija	23590	23346	244	21919	21606	313	-1671	-1740	69	-6,7	-7,0	22,9
Lajkovac	17716	17422	294	17419	17019	400	-297	-403	106	-1,5	-2,1	28,4
Lapovo	9480	8566	914	9097	8204	893	-383	-362	-21	-3,7	-3,9	-2,1
Lebane	27068	26682	386	25512	24833	679	-1556	-1849	293	-5,4	-6,5	52,7
Leskovac	161986	159129	2857	160727	155812	4915	-1259	-3317	2058	-0,7	-1,9	50,6
Ljig	15912	15646	266	15048	14580	468	-864	-1066	202	-5,1	-6,4	52,7
Ljubovija	18391	18197	194	17263	16994	269	-1128	-1203	75	-5,7	-6,2	30,2
Loznica	86875	83024	3851	91467	86145	5322	4592	3121	1471	4,7	3,4	29,8
Lučani	27167	26911	256	24964	24525	439	-2203	-2386	183	-7,7	-8,4	50,3
Majdanpek	27378	26868	510	24744	23471	1273	-2634	-3397	763	-9,2	-12,2	86,7
Mali Zvornik	14029	13713	316	14688	14030	658	659	317	342	4,2	2,1	69,0
Malo Crniće	19940	15477	4463	18586	13616	4970	-1354	-1861	507	-6,4	-11,6	9,8
Medvedja	13368	12893	475	11407	10847	560	-1961	-2046	85	-14,3	-15,6	15,1
Merošina	16139	15829	310	15270	14765	505	-869	-1064	195	-5,0	-6,3	45,4
Mionica	17368	17031	337	16705	16384	321	-663	-647	-16	-3,5	-3,5	-4,4
Negotin	59559	48906	10653	57206	43551	13655	-2353	-5355	3002	-3,7	-10,5	22,8
Niš	233137	230215	2922	240354	234863	5491	7217	4648	2569	2,8	1,8	59,0

Smanjenje ili povećanje stanovništva? Prvi rezultati Popisa 2002. 115

Ukupno stanovništvo u zemlji i inostranstvu 1991. i 2002. (prvi rezultati popisa) po opštinama (nastavak)												
Okrug/opština	1991			2001			Povećanje/smanjenje stanovništva			Prosečne godišnje stope rasta (%)		
	svoga	u zemlji	u inostr.	svoga	u zemlji	u inostr.	svoga	u zemlji	u inostr.	svoga	u zemlji	u inostr.
Niška Banja	14949	14680	269	15587	15317	270	638	637	1	3,8	3,9	0,3
Nova Varoš	21812	21746	66	20021	19844	177	-1791	-1902	111	-7,8	-8,3	93,8
Novi Pazar	85249	82381	2868	96328	85534	10794	11079	3153	7926	11,2	3,4	128,0
Osečina	16745	16535	210	15490	15109	381	-1255	-1426	171	-7,1	-8,2	55,6
Paraćin	64119	59985	4134	63771	58261	5510	-348	-1724	1376	-0,5	-2,6	26,5
Petrovac	46414	36926	9488	45466	34348	11118	-948	-2578	1630	-1,9	-6,6	14,5
Pirotd	67658	67048	610	64589	63707	882	-3069	-3341	272	-4,2	-4,6	34,1
Požarevac	84678	77234	7444	83291	75208	8083	-1387	-2026	639	-1,5	-2,4	7,5
Požega	33578	33267	311	32664	32214	450	-914	-1053	139	-2,5	-2,9	34,2
Preševo	38943	36086	2857	47965	35118	12847	9022	-968	9990	19,1	-2,5	146,4
Priboj	35951	35394	557	33704	30283	3421	-2247	-5111	2864	-5,9	-14,1	179,4
Prijepolje	46525	46031	494	45776	40971	4805	-749	-5060	4311	-1,5	-10,5	229,7
Prokuplje	52969	51698	1271	49438	47771	1667	-3531	-3927	396	-6,3	-7,2	25,0
Ražanj	13582	13127	455	11827	11362	465	-1755	-1765	10	-12,5	-13,0	2,0
Raška	28747	28220	527	27741	26891	850	-1006	-1329	323	-3,2	-4,4	44,4
Rača	15216	14289	927	13973	12962	1011	-1243	-1327	84	-7,7	-8,8	7,9
Rekovac	17011	15909	1102	14733	13512	1221	-2278	-2397	119	-13,0	-14,7	9,4
Svilajnac	33136	26119	7017	32922	25397	7525	-214	-722	508	-0,6	-2,5	6,4
Svrlijg	20740	20450	290	17596	17253	343	-3144	-3197	53	-14,8	-15,3	15,4
Sjenica	33681	32973	708	33663	27857	5806	-18	-5116	5098	0,0	-15,2	210,8
Smederevo	115617	110094	5523	116669	109523	7146	1052	-571	1623	0,8	-0,5	23,7
Smederev. Palanka	59822	57740	2082	58549	55986	2563	-1273	-1754	481	-2,0	-2,8	19,1
Sokobanja	21948	21019	929	19463	18407	1056	-2485	-2612	127	-10,9	-12,0	11,7
Surdulica	24785	24422	363	23491	22070	1421	-1294	-2352	1058	-4,9	-9,2	132,1
Topola	27579	26379	1200	26460	25173	1287	-1119	-1206	87	-3,8	-4,2	6,4
Trgovište	7146	7114	32	6377	6354	23	-769	-760	-9	-10,3	-10,2	-29,6
Trstenik	54873	52561	2312	51870	48896	2974	-3003	-3665	662	-5,1	-6,5	23,2
Tutin	34631	33838	793	36166	29911	6255	1535	-3927	5462	4,0	-11,2	206,5
Crna Trava	3789	3775	14	2584	2569	15	-1205	-1206	1	-34,2	-34,4	6,3
Čajetina	15996	15905	91	15676	15544	132	-320	-361	41	-1,8	-2,1	34,4
Čačak	116808	115278	1530	119240	116881	2359	2432	1603	829	1,9	1,3	40,1
Čičevac	11757	11508	249	11149	10751	398	-608	-757	149	-4,8	-6,2	43,6
Čuprija	38747	34771	3976	38510	33366	5144	-237	-1405	1168	-0,6	-3,7	23,7
Užice	82723	82260	463	84047	82852	1195	1324	592	732	1,4	0,7	90,0
Ub	34593	33165	1428	33690	31924	1766	-903	-1241	338	-2,4	-3,5	19,5
Šabac	123633	120025	3608	128113	122320	5793	4480	2295	2185	3,2	1,7	44,0

Ujedno, u sve navedene opštine udeo tih lica u ukupnom stanovništvu je vrlo značajan (između 10% i 27%) i znatno veći nego u vreme prethodnog popisa.⁴ Inače, najveći udeo lica na radu/boravku u inostranstvu je zabeležen

⁴ 1991. godine se učešće lica na radu/boravku u inostranstvu u ukupnom stanovništvu spomenutih opština kretalo između 1% i 7%.

u opštini Žabari (28,5%), ali treba naglasiti je i tamo i 1991. godine njihov udeo u ukupnom stanovništvu bio vrlo visok (22,6%).

Najzad, stanje u pogledu prostorne rasprostranjenosti depopulacionih procesa se bitnije ne poboljšava ni ukoliko se u ukupno stanovništvo uključi i celokupno stanovništvo koje se nalazi u inostranstvu (metodološki koncept primenjen u Popisu 1991), a ne samo lica koja su van zemlje kraće od godinu dana. Na taj način posmatrano, smanjenje ukupnog stanovništva je ostvareno u 108 opština (85 u Centralnoj Srbiji i 23 u Vojvodini - karta 1) ili u 12 opština manje nego što je to bio slučaj sa kretanjem broja stanovnika u zemlji. Naravno, istovremeno bi broj opština sa pozitivnim populacionim rastom bio nešto veći (53), ali je i dalje njihov broj više nego dvostruko manji od broja opština sa negativnim stopama rasta.

Treba istaći da, ne samo što su opštine sa negativnim porastom stanovništva znatno brojnije od opština sa pozitivnim populacionim rastom, već i da su u toj grupi opština apsolutno najveće negativne stopa znatno veće od apsolutno najvećih pozitivnih stopa rasta u drugoj grupi opština. Naime, u čak 27 opština negativna stopa rasta iznosi preko -10 promila godišnje, od toga u 7 ona je veća od -15 promila godišnje. Kao ekstreman primer se izdvaja opština Crna Trava koja je u razdoblju 1991-2002. izgubila gotovo trećinu stanovništva (broj stanovnika u zemlji je opao sa 3775 na 2569 lica). Tako su u poslednjem medjupopisnom periodu i dalje prisutni vrlo intenzivni depopulacioni tokovi koje u toj opštini postoje već duže od pola veka, i koji vode ka potpunom demografskom pražnjenju tog područja (u odnosu na 1948. broj stanovnika je sveden na jednu šestinu). Inače, najveće apsolutno smanjenje broja stanovnika je registrovano u opštini Stari Grad (smanjenje od ukupno 12,8 hiljada lica). Za 11 godina broj stanovnika u toj centralnoj beogradskoj opštini je smanjen sa 68,3 na 55,5 hiljada. Vrlo obimno smanjenje (9,3 hiljade) je ostvareno i u opštini Vračar, što je ne samo posledica intenzivnog demografskog starenja već i sve izraženije promene funkcija opština iz najužeg beogradskog gradskog jezgra.

Prvi rezultati Popisa 2002. po naseljima

Prvi rezultati Popisa 2002. po naseljima su potvrdili predviđanja da će negativne tendencije u populacionoj dinamici dovesti ne samo do povećanja broja naselja u kojima će doći do smanjenja ukupnog stanovništva, već da će intenzitet smanjenja u nekim naseljima dovesti i do njihovog potpunog "biološkog" gašenja.

Na osnovu objavljenih prvih rezultata od ukupno 4705 naselja u Srbiji⁵ (4238 u Centralnoj Srbiji i 467 u Vojvodini) u čak 3835 ili 81,5% (u centralnom delu Republike u 3553 ili 83,8% a u Vojvodini u 282 naselja ili 60,4%), registrovano je, u odnosu na 1991, smanjenje broja stanovnika (tabela 3).

Tabela 3.
Naselja Srbije prema procentnom smanjenju (povećanju) ukupnog stanovništva u periodu 1991-2002, prema tipu naselja

	Naselja		Stanovništvo			
	Ukupno	Gradska	Ukupno		Gradsko	
			1991	2002	1991	2002
<i>Centralna Srbija</i>	4238	117	5582611	5454950	3028967	3070804
<i>Smanjenje (u %)</i>						
50 i više	147	-	13160	5214	-	-
30-50	617	-	129278	81229	-	-
20-30	669	1	250020	189376	16221	12082
10-20	1109	5	682346	586165	35991	31414
Do 10	1011	32	2397228	2329432	1523964	1503272
Ukupno	3553	38	3472032	3191416	1576176	1546768
Nulto povećanje	25	-	6531	6531	-	-
<i>Povećanje (u %)</i>						
Do 10	397	57	1645161	1703642	1286720	1329541
10-20	144	15	288940	328177	119157	133939
20-30	59	3	99357	123209	18577	22356
30-50	32	3	51413	69557	28207	37977
50 i više	28	1	19177	32418	130	223
Ukupno	660	79	2104048	2257003	1452791	1524036
<i>Vojvodina</i>	467	52	1966367	2024487	1100926	1147292
<i>Smanjenje (u %)</i>						
50 i više	1	-	49	24	-	-
30-50	4	-	640	397	-	-
20-30	13	-	6316	4915	-	-
10-20	67	2	96814	84080	15214	13519
Do 10	192	20	737700	708037	308629	298719
Ukupno	282	22	841519	797453	323843	312238
Nulto povećanje	-	-	-	-	-	-
<i>Povećanje (u %)</i>						
Do 10	112	17	798490	832947	592792	620316
10-20	38	11	243968	279261	165562	189681
20-30	16	1	36004	44647	10985	13917
30-50	15	1	36080	50753	7744	11140
50 i više	4	-	10306	19426	-	-
Ukupno	185	30	1124848	1227034	777083	835054

⁵ U Biltenu 422 (SZS i RZS Srbije) pored prvih rezultata popisa 2002. po naseljima stanovništva u zemlji, prikazani su i podaci iz 1991. godine, ali bez stanovništva u zemlji za naselja u opštinama Bujanovac i Preševo. Radi potpune uporedivosti podataka popisa iz 1991. i 2002. autori su, na osnovu rezultata zvaničnih procena stanovništva opština Bujanovac i Preševo, uradili procene stanovništva u zemlji za svako pojedinačno naselje.

Obuhvat naselja depopulacionim procesom u priličnoj meri je srazmeran dostignutom nivou fertiliteta i prirodnog priraštaja i tendencijama u tim vitalnim segmentima demografskog razvoja, kao i tokovima migracionih kretanja na oba područja. Nesrazmera u udelu sa smanjenjem stanovništva, posledica je, pre svega, i opšte strukture njihove naseljenosti (manji ukupan broj naselja u Vojvodini veće prosečne populacione veličine, odnosno znatno veći ukupan broj naselja kao i naselja male populacione veličine u Centralnoj Srbiji).

Prema prvim rezultatima Popisa 2002. povećanje broja stanovnika u odnosu na 1991. godinu registrovano je u 845 ili gotovo svakom šestom (18,0%) naselju. U centralnom delu Republike u 660 ili u 15,6%, a u Vojvodini u 185 ili u čak 39,6% naselja. Može se reći, da je u većini naselja do porasta došlo zbog značajnog doseljavanja i to izbeglica (prirodni priraštaj tokom devedesetih je u najvećem broju naselja bio je negativan). Izrazita regionalna disproporcija, koja je prisutna u pogledu udela naselja sa negativnom stopom rasta, značajno je uslovljena činjenicom da je u vojvodjanskim naseljima procentno veće učešće izbeglica u ukupnom stanovništvu.

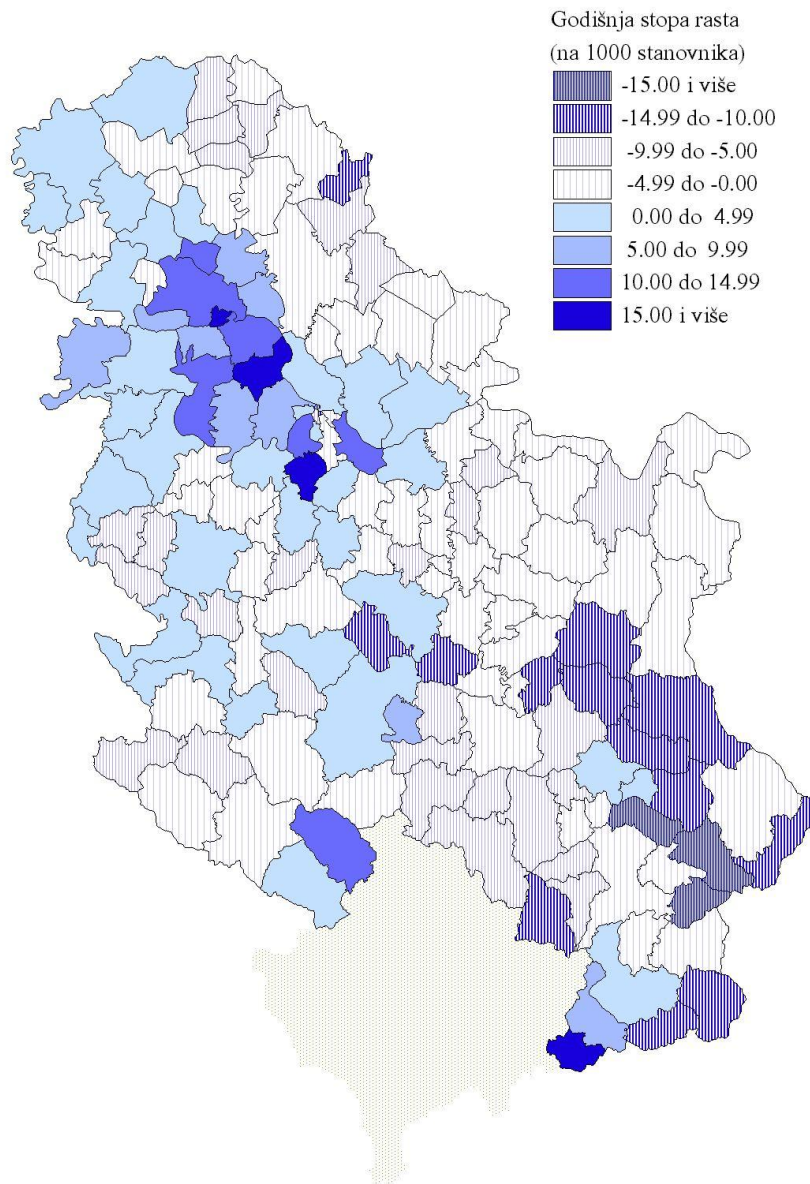
Popisom 2002. registrovano je i 25 naselja sa identičnim brojem stanovnika kao i 1991. godine i sva se nalaze na teritoriji Centralne Srbije. Udeo ovih naselja u ukupnom broju naselja centralnog dela Republike je 0,6%. Inače, naselja sa nultim rastom manjih su populacionih veličina (u 25 naselja živi ukupno 6531 stanovnik) i sva su seoskog tipa. U ovu grupu uključena su i dva naselja (Sakulja u opštini Lazarevac i Vukojevac u opštini Kuršumlja) bez stanovnika u vreme oba popisa.

Najveći broj naselja sa negativnom stopom rasta stanovništva je sa smanjenjem do 10% (Vojvodina), odnosno 20% (Centralna Srbija). Medjutim, u 147 naselja centralnog dela Republike broj stanovnika 1991, u odnosu na popisani broj 2002. godine, bio je najmanje dvostruko veći, a od toga u 34 naselja tri ili više puta veći. Ako se ovom broju dodaju i naselja koja su u periodu 1991-2002. imala smanjenje broja stanovnika između 30% i 50%, dolazi se do podatka da su dva od jedanaest naselja (764 ili 18,0 %) centralnog dela Republike imala smanjenje od najmanje 30%. U Vojvodini u ovom pogledu situacija je manje nepovoljna. U samo pet naselja (ili u 1,1%) broj stanovnika 1991. bio je za najmanje 30% veći u odnosu na prve rezultate popisa 2002. godinu, i sva ta naselja, kao i na teritoriji Centralne Srbije, su seoskog tipa (tabela 3).

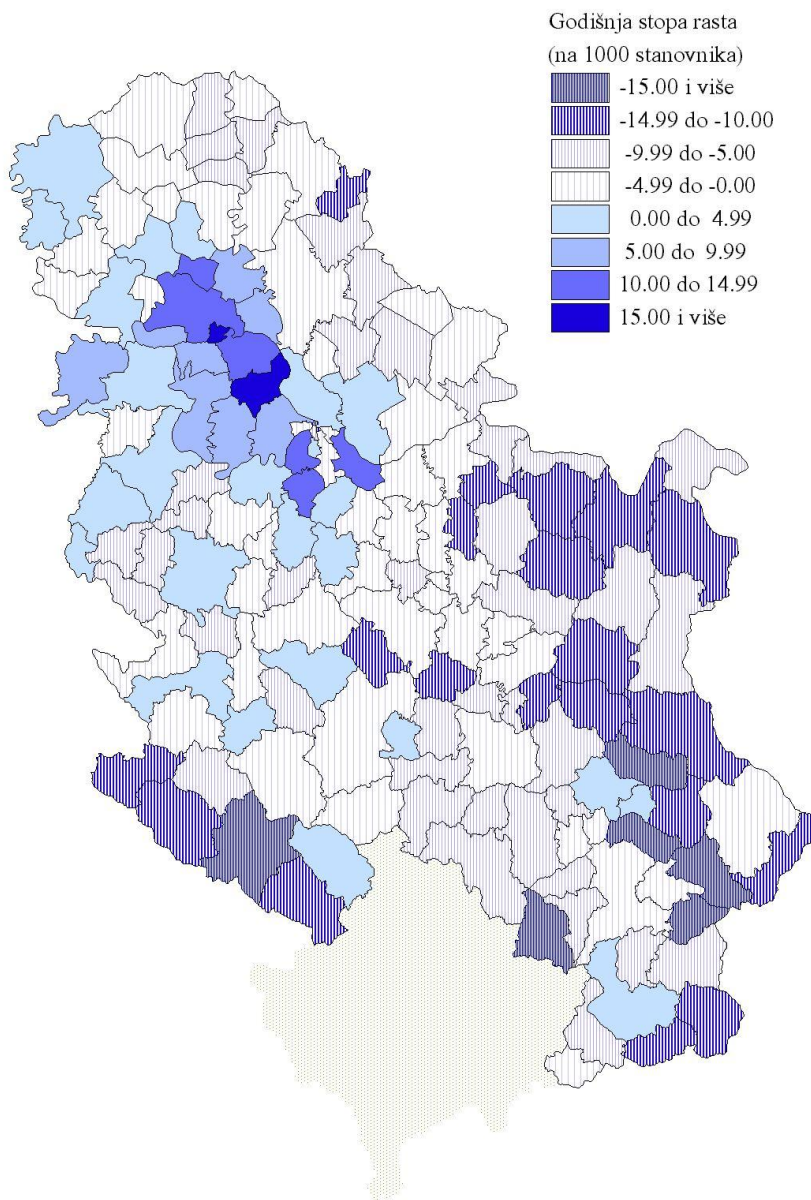
Poslednjim popisom u devet naselja (sva na teritoriji Centralne Srbije) nije registrovan nijedan stanovnik.

Karta 1.

Prosečne godišnje stope rasta ukupnog stanovništva, po opštinama, 1991-2002.

Karta 2.

Prosečne godišnje stope rasta stanovništva u zemlji, po opštinama, 1991-2002.

Karta 3.

Prosečne godišnje stope rasta stanovništva u inostranstvu, po opštinama, 1991-2002.

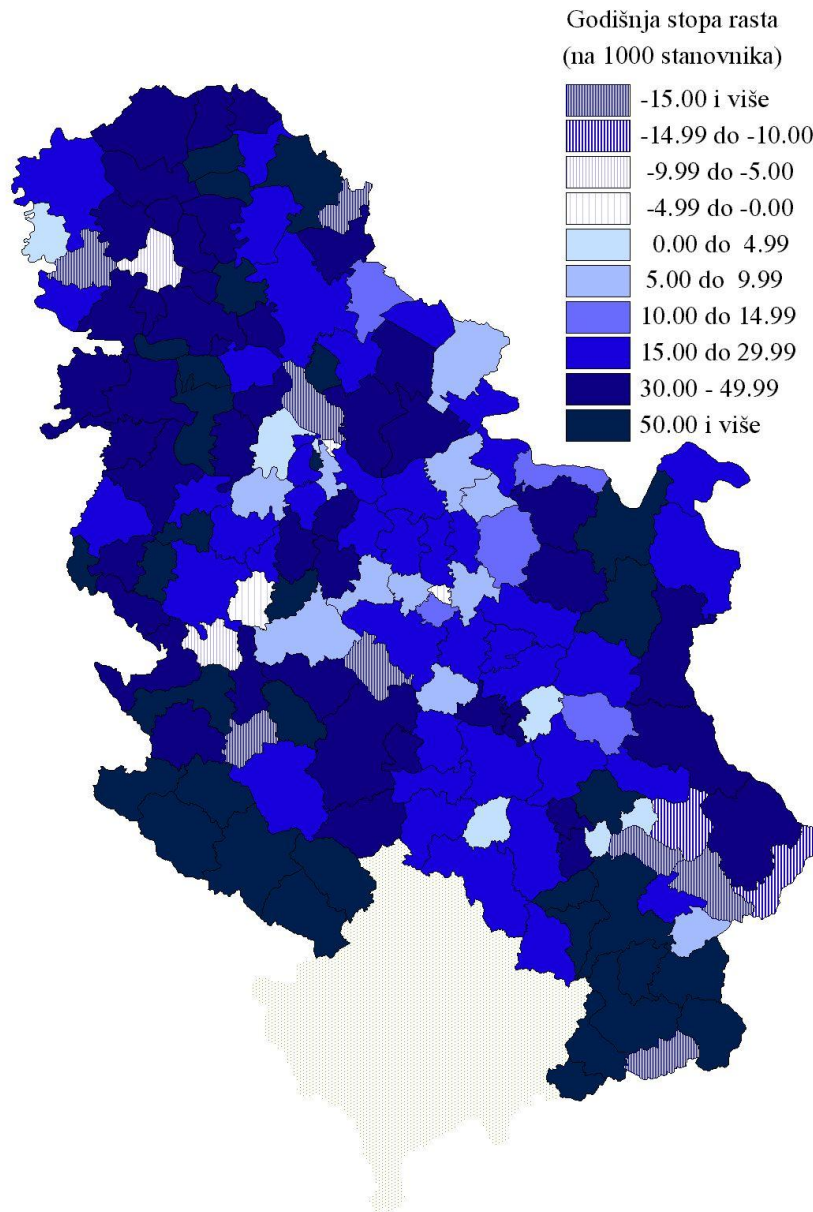

Tabela 4.
Opštine Srbije prema broju naselja sa smanjenjem, porastom ili stagnacijom stanovništva u periodu 1991-2002.

Opština	Ukupno	Smanjenje	Porast	Stagnacija	Opština	Ukupno	Smanjenje	Porast	Stagnacija
<i>Centralna Srbija (ukupno)</i>	4238	3563	660	25					
Aleksandrovac	55	48	7	-	Koceljeva	17	16	1	-
Aleksinac	72	69	3	-	Kosjerić	27	23	4	-
Arandjelovac	19	12	7	-	Kragujevac	57	45	11	1
Arilje	22	14	8	-	Kraljevo	92	75	17	-
Babušnica	53	50	3	-	Krupanj	23	20	3	-
Bajina Bašta	36	31	5	-	Kruševac	101	81	19	1
Batočina	11	8	3	-	Kuršumlja	90	81	7	2
Bela Palanka	46	43	3	-	Kučevo	26	23	3	-
Beog.-Barajevo	13	5	8	-	Lajkovac	19	14	4	1
Beog.-Grocka	15	7	8	-	Lapovo	2	1	1	-
Beog.-Lazarevac	34	23	9	2	Lebane	39	36	3	-
Beog.-Mladenovac	22	18	4	-	Leskovac	144	125	28	1
Beog.-N.Beograd	-	-	-	-	Ljig	27	24	3	-
Beog.-Obrenovac	29	14	14	1	Ljubovija	27	24	3	-
Beog.-Palilula	7	4	2	1	Loznica	54	34	20	-
Beog.-Rakovica	-	-	-	-	Lučani	36	32	4	-
Beog.-Sav. Venac	-	-	-	-	Majdanpek	14	14	-	-
Beog.-Sopot	17	8	8	1	Mali Zvornik	12	9	3	-
Beog.-Stari Grad	1	1	-	-	Malo Crniće	19	19	-	-
Beog.-Voždovac	4	-	4	-	Medvedja	44	38	6	-
Beog.-Vračar	-	-	-	-	Merošina	27	20	7	-
Beog.-Zemun	8	-	8	-	Mionica	36	27	9	-
Beog.-Zvezdara	-	-	-	-	Negotin	39	38	1	-
Beog.-Čukarica	7	1	6	-	Niš	53	34	19	-
Blace	40	35	5	-	Niška Banja	18	13	3	2
Bogatić	14	12	2	-	Nova Varoš	32	29	2	1
Bojnik	36	32	4	-	Novi Pazar	99	82	17	-
Boljevac	20	19	1	-	Osečina	20	18	2	-
Bor	14	14	-	-	Paraćin	35	30	5	-
Bosilegrad	37	35	2	-	Petrovac	34	32	2	-
Brus	58	48	8	2	Pirot	72	67	5	-
Bujanovac	59	32	26	1	Požarevac	27	24	3	-
Crna Trava	25	25	-	-	Požega	42	36	6	-
Ćićevac	10	10	-	-	Preševo	35	24	11	-
Čajetina	24	20	4	-	Priboj	33	30	3	-
Čačak	58	45	13	-	Prijepolje	80	70	9	1
Čuprija	16	16	-	-	Prokuplje	107	90	16	1
Despotovac	33	30	3	-	Ražanj	23	22	1	-
Dimitrovgrad	43	42	1	-	Raška	61	53	8	-
Doljevac	16	14	2	-	Rača	18	15	3	-
Gadžin Han	34	32	2	-	Rekovac	32	30	2	-
Golubac	24	21	3	-	Sjenica	101	86	13	2
Gornji Milanovac	63	54	9	-	Smederevo	27	17	10	-
Ivanjica	49	41	8	-	Smeder. Palanka	18	17	1	-
Jagodina	53	48	5	-	Sokobanja	25	24	1	-
Kladovo	23	22	1	-	Surdulica	41	38	3	-
Knić	36	34	2	-	Svilajnac	22	21	1	-
Knjaževac	86	86	-	-	Svrljig	39	37	2	-

Smanjenje ili povećanje stanovništva? Prvi rezultati Popisa 2002. 123

Opštine Srbije prema broju naselja sa smanjenjem, porastom ili stagnacijom stanovništva u periodu 1991-2002. (nastavak)									
Opština	Ukupno	Smanjenje	Porast	Stagnacija	Opština	Ukupno	Smanjenje	Porast	Stagnacija
Šabac	52	32	19	1	Veliko Gradište	26	23	3	-
Topola	31	26	5	-	Vladimirci	29	25	4	-
Trgovište	35	28	7	-	Vladičin Han	51	42	8	1
Trstenik	51	44	7	-	Vlasotince	48	41	7	-
Tutin	93	80	13	-	Vranje	105	84	21	-
Užice	41	32	9	-	Vrnjačka Banja	14	6	8	-
Ub	38	29	9	-	Zaječar	42	39	3	-
Valjevo	77	60	15	2	Žabari	15	14	1	-
Varvarin	21	20	1	-	Žagubica	18	17	1	-
Velika Plana	13	13	-	-	Žitradja	30	27	3	-
<i>Vojvodina (ukupno)</i>	<i>467</i>	<i>282</i>	<i>185</i>	<i>-</i>					
Ada	5	5	-	-	Odžaci	9	4	5	-
Alibunar	10	10	-	-	Opovo	4	4	-	-
Apatin	5	2	3	-	Pančevo	10	7	3	-
Bač	6	4	2	-	Pećinci	15	4	11	-
Bačka Palanka	14	7	7	-	Plandište	14	11	3	-
Bačka Topola	23	17	6	-	Ruma	17	1	16	-
Bački Petrovac	4	3	1	-	Senta	5	5	-	-
Bela Crkva	14	14	-	-	Sečanj	11	10	1	-
Beočin	8	3	5	-	Sombor	16	9	7	-
Bečež	5	4	1	-	Srbobran	3	1	2	-
Čoka	8	8	-	-	Sremska Mitrovica	26	9	17	-
Indjija	11	1	10	-	Sremski Karlovci	1	-	1	-
Irig	12	3	9	-	Stara Pazova	9	-	9	-
Kanjiža	13	10	3	-	Subotica	19	14	5	-
Kikinda	10	10	-	-	Šid	19	8	11	-
Kovačica	8	8	-	-	Temerin	3	-	3	-
Kovin	10	7	3	-	Titel	6	2	4	-
Kula	7	4	3	-	Vrbas	7	4	3	-
Mali Idoš	3	3	-	-	Vršac	24	20	4	-
Nova Crnja	6	6	-	-	Zrenjanin	22	17	5	-
Novi Bečež	4	4	-	-	Žabalj	4	-	4	-
Novi Kneževac	9	7	2	-	Žitište	12	11	1	-
Novi Sad	16	1	15	-					

Pojava samostalnih naselja bez stanovnika nije nova pojava u savremenoj demografskoj istoriji Srbije ali su, po prvi put u poslednjih 50 godina, pojedina naselja ostala bez stanovnika usled "biološkog" gašenja. Naime, pet naselja, mada male populacione veličine i izrazito negativnog prirodnog priraštaja (odsustvo radjanja i visoka smrtnost usled nepovoljne starosne strukture), tokom jedanaestogodišnjeg perioda ostala su bez ijednog stanovnika. Prema prvim rezultatima Popisa, bez stanovnika su i dva naselja (Gare u opštini Preševo i Djurdjevac u opštini Bujanovac sa 101, odnosno 63 stanovnika 1991. godine) u kojima je odsustvo stanovništva, najverovatnije, posledica kompletnog iseljavanja (prvenstveno na Kosovo i Metohiju). Bez stanovnika su i, već pomenuta, naselja Sekulja i Vukojevac,

koja su bez stanovnika bila i u vreme Popisa iz 1991. godine. Depopulacijom su, pre svega, zahvaćena seoska područja, ali je u poslednjem međupopisnom periodu ona prisutna i u znatnom broju gradskih naselja Srbije i to ne samo u gradskim naseljima manjih populacionih veličina, već i većih gradova u koje spadaju, na primer: Beograd, Kikinda, Zrenjanin, Bor, Kruševac, Jagodina, Bečej, Senta i druga. Od 169 gradskih naselja (117 u Centralnoj Srbiji i 52 u Vojvodini) negativna prosečna godišnja stopa rasta registrovana je u čak 60 (u 38 centralnog dela Republike i 22 u Vojvodini). Najveći broj gradskih naselja na oba područja Republike je sa smanjenjem do 10% (tabela 3).

Na intenzitet i širinu depopulacionih procesa, s jedne strane, ukazuje podatak da 11 opština u Vojvodini i 9 opština u prostoru Centralne Srbije u vreme popisa 2002. nema nijedno naselje sa porastom broja stanovnika, dok samo po jedno (najčešće opštinsko središte) ima 13 opština centralnog dela Republike i 5 opština Vojvodine. Tako, ukupno 38 opština (ili 8,1% od ukupnog broja opština oba područja Republike) nema nijedno ili ima jedno naselje sa povećanjem broja stanovnika, a ukupan broj naselja tih opština iznosi 594. Teritorijalno posmatrano, ova pojava karakteristika je, pre svega, opština Zaječarskog i Borskog okruga (u sedam od osam opština) u Centralnoj Srbiji, kao i opština Severno i Srednje-banatskog okruga (u osam od jedanaest) u Vojvodini. S druge strane, opština sa nadpolovičnim brojem (više od 50%) naselja sa porastom stanovništva u Centralnoj Srbiji ima samo šest (četiri opštine beogradske aglomeracije i opštine Lapovo i Vrnjačka Banja) i, izuzev opštine Obrenovac, sve su sa manjim ukupnim brojem naselja. Broj takvih opština u Vojvodini je znatno veći, 19 od 45 opština (tabela 4). Veći broj opština bez naselja sa porastom, odnosno nadpolovičnim porastom u Vojvodini u odnosu na centralni deo Republike, posledica je kako naseljske strukture (mreže naselja) ove Pokrajine, tako i izrazite prostorne koncentracije izbeglica u gotovo svim naseljima opštinama Južno-bačkog i Sremskog okruga, odnosno opština u široj gravitacionoj zoni beogradske i novosadske urbane aglomeracije.

Kada se radi o naseljima sa porastom stanovništva u periodu 1991-2002. godina, jasno se uočava ne samo njihova malobrojnost u odnosu na ukupan broj naselja, već i činjenica da najveći broj tih naselja ima povećanje do 10%, odnosno da je izrazito mali broj naselja sa značajnijim povećanjem (tabela 3). Naime, povećanje broja stanovnika za više od 30% u Centralnoj Srbiji registrovano je u samo 60, a u Vojvodini u svega 19 naselja.

Poslednjim popisom porast broja stanovnika registrovan je u 109 gradskih naselja (79 u centralnoj Srbiji i 30 u Vojvodini). Među njima svega 5 (Divčibare, Sijerinska Banja, Zlatibor i Borča u Centralnoj Srbiji i Sremska

Kamenica u Vojvodini) je sa porastom stanovništva za više od 30%, dok je u najvećem broju (74) povećanje do 10%. Činjenica je, da i "tradicionalni" gradovi Centralne Srbije i Vojvodine, koji su sve do 1990-ih godina 20. veka imali (u većini slučajeva) vrlo intenzivan populacioni rast u poslednjoj deceniji imaju veoma nisku prosečnu godišnju stopu rasta (Niš 0,1 promil, Subotica 0,5 promila, Kragujevac 0,8 promila, Vršac i Vrbas 1,0 promil, Kraljevo i Pirot 1,8 promila, itd.) sa tendencijama daljeg smanjivanja, što će većinu ovih gradova, u ovoj deceniji, dovesti u grupu gradova sa negativom stopom demografskog rasta. eć prvi rezultati Popisa 2002. potvrđuju da su krupne promene koje su se odigrale tokom poslednje decenije 20. veka izazvale vrlo značajne posledice po demografski razvitak stanovništva Srbije. Ujedno, očigledno je da su na mnogim područjima ranije prisutne negativne tendencije nastavljene, i to još intenzivnijim tempom. Prvi rezultati pružaju samo osnovne konture demografske slike Srbije na početku 21. veka. Za detaljniju predstavu, svakako, treba sačekati konačne rezultate.

Literatura

- CICOVIĆ, D. (1998). "Sadržaj Popisa 2001. godine i područja za koja se prikupljaju podaci", *Statističar* (Beograd), god. XVII, br. 21, str. 9-30.
- MELOVSKI-TRPINAC, O. i drugi (2002). "Prvi rezultati kontrole obuhvata Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. godini u Republici Srbiji", *Radni dokument* (Beograd), god. XVI, br. 13, decembar 2002. (Beograd: Savezni zavod za statistiku).
- PENEV, G. (2002). "Popis stanovništva, 2002", *Jugoslovenski pregled* (Beograd), god. XLVI, br. 2, str. 3-16.
- PROKIĆ, M. (2001). "Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2002. godine", *Statistička revija* (Beograd), god. XL, br.1-2, str. 104-114.
- RZS (2002). "Prvi rezultati Popisa 2002. Stanovništvo u zemlji, domaćinstva, stanovi i stočni fond u Republici Srbiji, po opštinama. Prvi rezultati Popisa 2002", *Saopštenje* (Beograd), god. I, br. 103, 15. maj 2002. godine.
- SZS – RZS (2002). "Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2002. Prvi rezultati popisa po opštinama i naseljima Republike Srbije", *Bilten* (Beograd), br. 422, jun 2002.

Goran Penev, Radoslav Stevanović

**Smanjenje ili povećanje stanovništva?
Prvi rezultati Popisa 2002. u Centralnoj Srbiji i Vojvodini**

R e z i m e

U ovom radu dat je komentar prvih rezultata poslednjeg popisa stanovništva koji je održan aprila 2002. godine. Popis je sproveden nakon jednogodišnjeg odlaganja, a po prvi put nije realizovan na čitavoj teritoriji zemlje. U Crnoj Gori on je ponovo odložen za još godinu dana. Na Kosovu i Metohiji, za sada, nije predviđeno sprovođenje popisa stanovništva.

Prema prvim rezultatima Popisa 2002, u Centralne Srbije je živelo 5454950 lica, a u Vojvodini 2024487. Istovremeno, na tzv. privremenom radu i boravku u inostranstvu bilo je ukupno 328795 stanovnika Centralne Srbije i 67148 stanovnika Vojvodine. U odnosu na stanje u vreme prethodnog popisa (1991) broj stanovnika (u zemlji) Centralne Srbije je smanjen za 127,7 hiljada ili za 2,3%, dok je broj stanovnika Vojvodine povećan za 58,1 hiljadu ili za 3,0%. Broj lica u inostranstvu, u odnosu na 1991. znatno je uvećan, i to za 102,5 hiljade (45,3%) u Centralnoj Srbiji, odnosno za 19,6 hiljada (41,3%) u Vojvodini. Ukoliko se posmatra ukupno stanovništvo (u zemlji i inostranstvu), u Centralnoj Srbiji je ono iznosilo 5783745, a u Vojvodini 2091635. To znači da je u odnosu na 1991. godinu, u Centralnoj Srbiji stanovništvo smanjeno za 25,2 hiljade, a u Vojvodini povećano za 77,7 hiljada. Ova kretanja suprotna su onima iz prethodnog međupopisnog perioda (1981-1991), kada je broj stanovnika Centralne Srbije povećan (za 114,4 hiljade, od toga u zemlji za 91,6 hiljada), a Vojvodine smanjen (za 20,9 hiljada, odnosno za 2,8 hiljada u zemlji).

U drugom delu rada analizirana je populaciona dinamika opština i naselja. U međupopisnom periodu 1991-2002. u tri četvrtine opština (120 od 161 opštine) i četiri petine naselja (3835 od 4705 naselja) ostvarena je negativna stopa rasta stanovništva. Gotovo po pravilu, to su opštine i naselja sa relativno velikim udelom izbeglica i interno raseljenih lica.

Ključne reči: *popis stanovništva, koncept ukupnog stanovništva, kretanje stanovništva, Srbija.*

Goran Penev, Radoslav Stevanović

**Population Decrease or Increase?
First Results of the Census 2002 in Central Serbia and Vojvodina**

S u m m a r y

This article analyses the first results of the latest census of population taken in 2002. For the first time, the census was not taken on the whole territory of the FR of Yugoslavia. The Census 2002 was taken after a year long delay, and for the first time, it wasn't conducted in the entire country. It was postponed in Montenegro for another year. So far, a census conducting was not planned in Kosovo and Metohija.

According to the first results of the Census 2002, 5454950 persons lived in Central Serbia, and 2024487 in Vojvodina. At the same time, a total of 328795 inhabitants of Central Serbia and 67148 inhabitants of Vojvodina were at 'temporary' work/stay abroad. Compared to the previous census (1991), the population (in the country) of Central Serbia was decreased by 127,7 thousand or -2,3%, while the population of Vojvodina increased by 58,1 thousand or 3,0%. The number of persons 'temporary' abroad, compared to 1991, was significantly increased in Central Serbia (102,5 thousand or 45,3%) and Vojvodina (19,6 thousand or 41,3%). The total population (in country and abroad) of Central Serbia was 5783745, and in Vojvodina 2091635. In the intercensal period, the population of Central Serbia decreased by 25,2 thousand, and it increased by 77,7 thousand in Vojvodina. These dynamics are contrary to the dynamics in the previous intercensal period (1981-1991), when the number of inhabitants of Central Serbia was increased (114,4 thousand, 91,6 out of which was in the country) and of Vojvodina was decreased (by 20,9 thousand, 2,8 out of which was in the country).

The second part of the article analyses the population dynamics of municipalities and settlements. In the intercensal period of 1991-2002, three quarters of municipalities (120 out of 161) and four fifths of settlements (3835 out 4705), there was a negative population growth rate. As a rule, these are municipalities and settlements with a relatively large share of refugees and IDPs.

Key words: *census of population, concept of total population, population dynamics, Serbia*